

Profesija ispred ogledala

Apstrakt

Proglašavanje krize sociologije u izraženoj krizi globalnog i BiH društva, govori o tome da su se sociolozi udaljili od osnovne zadaće „svoje“ nauke: da u krizi društva oni imaju najviše posla. Jer sociologija se od osnivanja konstituira kao naučna disciplina koja se bavi krizama i društvenim promjenama pokušavajući da daje odgovore na otvorena i obična i epohalna pitanja društva. U parcijalizaciji nauke, od sociologije su se razvijale brojne naučne (pod)discipline koje su se osamostalile, pa se i iz njih čuju glasovi da sociologiju treba – ukinuti. U Bosni i Hercegovini je pod firmom „deideologizacije“ u brojnim srednjim školama ukinuta nastava iz sociologije. To je malo kome zasmetalo, pa čak nije zasmetalo ni sociolozima.

Ključne riječi: kriza, sociologija, društvo, promjene.

Kriza u kojoj se nalazi i BiH i svjetsko društvo mora biti izazov za sociologiju, a ne da proizvodi krizu sociologije, kako se ne rijetko obrću teze. Kao što kaže Petre Georgijevski sociologija se upravo i pojavljuje u vrijeme velikih političkih promjena i u vrijeme tri revolucije: političke, ekonomske i intelektualne (francuska revolucija, industrijska i pobjeda racionalizma i pozitivizma u nauci).² To je i zvanično početak zapadnog utemeljenja sociologije kao nauke koja je nastala upravo rezultat modernosti, odnosno kao nastojanje da se i preko nje i rezultata njenog istraživanja utiče na promjenu društva. Zanimljivo je da i prvi počeci ustanovljavanja nauke o društvu, izraženi kroz djelo Ibn Halduna (1382- 1406), takođe započinju u vrijeme opće krize u koju je u to vrijeme zapao arapski (muslimanski) svijet. Kriza i društvena promjena i jeste bila osnov-

¹ Profesor na FPN u Sarajevu, e-mail: ibrakovicdzelar@gmail.com

² Petre Georgijevski, „Sociologija kao kritika društvene promjene“, *Godišnjak za sociologiju* god. IV, br. 4 (2008).str. 141-160.

nim temeljem nauke o društvu, odnosno izražena potreba da se istraže temelji krize i da se ukaže na osnovne uzroke te krize i predviđanje daljeg toka njenog razvoja. Tako je nauka o društvu Ibn Halduna „postala instrument društveno-historijskog samosaznanja“.³

Ovo pozivanje na historijske utemeljivače sociologije je nužno imajući u vidu da se u tzv. krizi postmodernog društva često ističu obrnute teze, a to je da su društvene (humanističke) nauke u krizi, pa se u reformama obrazovanja uključujući i najnoviju bolonjsku, pred reformatorima se našao još jedan pomalo uzgredni zadatak, a to je da se u ime profitabilnosti i efikasnosti ukine ili minimizira značaj društvenih nauka uključujući tu i samo osnovicu tih nauka- sociologiju. Mnoge „izvdenice“ iz sociologije danas imaju neovisnu putanju razvoja uzimajući ne rijetko vrlo važan obim predmeta istraživanja, ali i metoda upravo od sociologije čime se stvara privid da sociologija „gubi“ svoje istraživačko polje.

Već na samom početku provođenja reforme obrazovanja u cijelom razvijenom zapadnom svijetu društvene nauke se evidentiraju kao „kolateralna“ šteta efikasnog studiranja, uspostavljanja društva znanja, projektnog i menadžerskog ETC-iranja čisto i samo **obrazovnog** procesa. Analize krize savremenog društva i potencijalni odgovori po prvi put u ljudskoj historiji imaju globalni karakter i ne mogu biti opterećeni nikakvom parcijalnom ili nacionalnom ideologijom, pa se i tu moraju tražiti podsticaji razvoja naučnog pristupa u čemu je nezamjenjiva uloga sociologije.

Ta nova i reafirmirajuća uloga mora biti u skladu sa novim zahtjevima vremena pri čemu se prevazilaze i neke ustaljene i stroge podjele naučnih disciplina. Tako se u savremenom dobu i sociologija u razvijenim zapadnim zemljama sve češće određuje i kao i humanistička i društvena nauka. Prema francuskom sociologu Žan Fransoa Dortijeu na francuskim univerzitetima sociologija, zajedno sa psihologijom, čini jezgru onoga što se zove „humanistička nauka“. Tu se ponekad dodaje lingvistika i historija. U preciznoj terminologiji društvene nauke su vezane za ekonomiju, političke nauke, geografiju, te opet sociologiju. Kao rješenje ove prividne konfuzije (to samo govori o širokom spektru poimanja sociologije) je izabran naziv „nauke o čovjeku i društvu“. Američki sociolog Smesler smatra da je sociologija prema svojoj prirodi trodimenzionalna u svojoj orijentaciji: naučna, humanistička i umjetnička. Pojavni oblik krize društvenih nauka proističe i iz propasti velikih ideologija jer su mnoge teorije (kritike društva) često bile usmjerene prema onom „drugom“ postajući na taj način oruđe političkih ideologija (prema „protivniku“). Kako naglašava Vrcan⁴ analizirajući Baumana, Becka i Gellnera (nesumnjivo izuzetno značajne mislioce sredine iz

³ Haldun Ibn, *Muqaddima*, Sarajevo: El- kalem, 2007.

⁴ Srđan Vrcan, „Suvremeni prijepori oko sociologije: Ulrich Beck, Zigmunt Bauman i Ernest Gellner“, *Revija za sociologiju* br. 3-4, 2005.str. 164.

druge polovice XX stoljeća), Bauman se zalaže za sociologiju koja će, prvo, napustiti ideju „privilegiranog“ ili sugeriranog znanja, odnosno (samoprogllašene) „jedine prave interpretacije“ koja „ima pravo“ sve druge sebi suprodstavljene alternative proglasiti nevaljalim; drugo, koja će do kraja prihvatiti pluralizam sa svim njegovim posljedicama uključujući dosljedno prihvatanje i pluralizam interpretacija ili „koegzistenciju“ rivalnih znanja, kao karakteristiku bitka kao takvog i treće koja će odbiti prosuđivati o stvarima laičkog znanja. Bauman izražava strahovanja u postmodernoj od pojave novih holokausta ili gulaga, a Beck od pojave novih černobila različitih vrsta - od klimatskih, ekoloških, pa do ekonomskih i političkih. Beck ističe i problem „nacionaliziranja sociologije“ („metodološki nacionalizam“ „kontejner teorije o društvu“). On ide i dalje, smatrajući da sociološke kategorije i koncepte treba redefinirati ili formirati potpuno nove u zavisnosti od istraživanja zbilje i društvene promjene. Potencijal revolucionarnog naboja od 1989. godine (pitanje je da li je to i bio „revolucionarni naboj“ u smislu poimanja revolucije kao korjenite izmjene stanja u pozitivnom smjeru) nije sobom nosio, kako misli Darendorf inovativne ideje okrenute budućnosti.

Sa potpunim kolapsom društava socijalizma, a posebno na prostoru bivše SFRJ, došlo je do čudne tranzicione situacije koja se nametala više kao vanjska nužnost, a manje proces kojim bi se moglo kontrolirano rukovoditi. Odgovori sociologije na jedno očito krizno stanje društva su više fragmentarni i ne detektiraju osnovne uzroke krize čime se izgubila njena atraktivnost. Mnogi teoretičari smatraju da su vladajuće paradigme, na kojima su bile zasnovane društvene nauke, prevaziđene zato što je prevaziđena i ideja društva u ime ideja subjektiviteta i društvenih pokreta.⁵ Čak ima ideja da se društvo u onom obliku kakvim je zamišaljano ranije kao konstrukcija sistema, politike, ekonomije, države, nacije ne postoji više sa procesom globalizacije. Elias smatra da konvencionalna sociologija ima neadekvatan pojmovni aparat koji je odvojio „društvo“ od pojedinca.⁶ On se zalaže za pojedinačnu sliku mnogih ljudi, međusobno ovisnih i upućenih jednih na druge. Reafirmira se i modificira ideja „umreženog društva“ (Castells) koja sa novim posebno komunikacijskim i informatičkim tehnologijama dobiva i bukvalno značenje. Mnogi autori (kao što su Cifrić i Touraine) smatraju da je ekološka paradigma ne samo slika stanja krize pojma modernosti globalizirajućeg tipa, nego je zbog fundamentalnosti ciljeva razlošniji ovaj pokret tretirati kao kulturni pokret. To novo otkriće „subjekta“ koji je nekada bio oličen u socijalnoj klasi podrazumijeva vezu između „subjekta – slobode i subjekta zajednice“. S druge strane pojedini autori (Zaga Golubović) smatraju da nedostaje istraživanja „duha vremena“, odnosno mentalnog stanja i mentalnog sklopa koje

⁵ Alain Touraine, *Kritika modernosti*, Zagreb: Politička kultura, 2007.

⁶ Elias Norbert, *Šta je sociologija*, Zagreb: Antibarbarus, 2007.str. 10-17.

bi označilo poziciju sistemske analize i zahtijeva primjenu interdisciplinarnog sociološko- antropološkog pristupa.

Sociologija i druge i društvene i humanističke nauke nisu pronašle svoje mjesto u krizi društva koja je ponudila mnoge probleme za svestranu analizu, a često i otvorila mogućnost da se neke do juče samo teorijske teme analiziraju u istinskoj historijskoj mijeni epohalnih razmjera (nestanak jedne države, nestanak jednog društva, formiranje novih država, teror i nasilje, novo stanje porodičnih veza, prisilna dijaspora, menatalni sklopovi najdesktruktivnijih oblika nasilja, novi društveni pokreti, sekte, obnova religijskog, djeca bez roditelja, stradalnici ratova, sudbina ratnika itd. itd.). Da je tako govori i činjenica o nedostatku interdisciplinarnih istraživanja, velikih projektnih zadataka na nivou države koji bi povlačili veći broj istraživača i dali priliku da se i naučni podmladak razvija na adekvatan način. To se prenosi na stihijnost u oblasti izdavačke djelatnosti, nedostatku udruženja sociologa, nedostatku časopisa na nivou države BiH, a svakako kao pozitivan primjer se može uzeti izdavanje časopisa „Sociološki diskurs“ u Banja Luci od strane Udruženja sociologa Republike Srpske, te početak ozbiljnijih rasprava kroz Odbor za sociološke nauke pri Akademiji nauka BiH.

Međutim, u principu se može govoriti o velikom zaostajanju u razvoju sociologije i gubljenju kadrovske osnovice, te svojevrсноj samozaljubljenosti u posmatranju ogledala od strane postojeće sociološke avangarde. Sociologija nema potrebnu kritičnu analitiku, a i kada se objavljuju djela iz oblasti sociologije to je više opisivanje, a ne analiza, pri čemu postoji hronični nedostatak istraživanja BiH društva. Upravo ovakva stihijnost je doprinijela da se u mnogim srednjim školama ukidaju predmeti sociologije, a za sada su zadržani djelomično u četvorogodišnjim školama i to uglavnom gimnazijama. Ovo ukidanje predmeta u srednjim školama dobrim dijelom je razlog smanjene mogućnost zapošljavanja studenata koji su završili studij sociologije. To se dešava i na drugim fakultetima gdje se ukida sociologija, a sve češće i drugi predmeti iz društvenih i humanističkih nauka. Za to vrijeme u BiH se značajno povećao broj fakulteta koji školuju sociologe (prvog, drugog, pa i trećeg ciklusa obrazovanja). Ovo ukidanje nastave u srednjim školama je proteklo bez ikakvog reagiranja struke. I postojeći kadar sociologa u srednjim školama, te na drugim radnim mjestima, više godina nema vezu sa matičnim fakultetima, ali je u to pogubno i sa stanovišta modernog zahtjeva o cjeloživotnom učenju i osposobljavanju za nove društvene izazove. Sigurno je da se i u sociologiji kao i drugim dinamičkim naučnim disciplinama mora stalno usavršavati (teško da danas postoji načna disciplina koja nema takvu potrebu). I dok se kroz plansko osobljavanje i seminare u drugim naukama i putem pedagoških zavoda i ministarstava obrazovanja okupljaju prosvjetni radnici svih struka, nije zabilježen slučaj da su se sociolozi okupljali, a da ne govorimo da ima neka tradicija okupljanja. Pravedanje sa nedostatkom

sredstava, svoju kontra argumentaciju ima u činjenici da nisu u ništa boljem položaju niti druge naučne discipline, pa se one organiziraju i razmjenjuju redovno godišnje nova saznanja ili na kongresima ili drugim često i međunarodnim skupovima. Zagledani u čarobno ogledalo i u samodopadljivom maniru valjda stvarno očekujemo da je ogledalo stvarno čarobno i da će ono rješavati nagomilane probleme i nedostatak akcije primjerene vremenu. I zaostajanje i letargija proistekla iz samosaželjavanja, odnosno „nebrige države“ na koju se u prošlosti, uglavnom, oslanjalo, jesu, u principu, – udaljavanje sociologa od sociologije. Zato i imamo, uz svo uvažavanje kriznog stanja ukupnog BiH društva, na sceni baumanovsko proglašavanje onih „drugih“ - nevaljalim.

Literatura

- Cifrić, Ivan. „Sociologija u novom socijalnom kontekstu“. *Društvena istraživanja* god. IV, br. 2-3 (1995): 241- 264.
- Norbert, Elias. *Šta je sociologija*. Zagreb: Antibarbarus. 2007.
- Filipović, Mileva. „Sociologija i postpozitivističke paradigme: neke saznajne teškoće savremene sociologije“. *Sociologija*, vol. L, br. 3 (2008):251-267.
- Georgijevski, Petre. „Sociologija kao kritika društvene promjene“. *Godišnjak za sociologiju* god. IV, br. 4, 2008: 141-160.
- Golubović, Zagorka. „Sociološka nauka i naše vreme“. *Sociološki pregled* vol XXXII, br. 3-4 1998: 265-274
- Ibn, Haldun. *Muqaddima*. Sarajevo: El- kalem. 2007.
- Touraine, Alain. *Kritika modernosti*. Zagreb: Politička kultura. 2007.
- Vrcan, Srđan. „Suvremeni prijepori oko sociologije: Ulrich Beck, Zigmunt Bauman i Ernest Gellner“. *Revija za sociologiju* br. 3-4: 157- 169.

